

Mehmet Genç ve Erol Özvar, *Osmanlı Ekonomisine Dair Konuşmalar I*,
Ötüken Neşriyat, 2021, 227 s.

Değerlendiren: Şahin Yeşilyurt

Osmanlı Ekonomisine Dair Konuşmalar I eseri, Osmanlı iktisat tarihi alanında son dönemlerde kaleme alınmış *önemli ve gerekli* bir çalışma olarak göze çarpmaktadır. Bu gereklilik, Osmanlı iktisat tarihi alanında kaleme alınan eserlerin nicelik olarak azlığından kaynaklanmaktadır. Ayrıca Osmanlı arşivlerinde yoğun mesai sarf etmiş olan her iki ismin de -Mehmet Genç ve Erol Özvar- bu alanda ortaya koydukları eserlerin önemi ortadır ve mevcut eser bu yönüyle literatüre önemli bir katkı sunmaktadır.

Çalışmanın yazarlarından Mehmet Genç, Türkiye’de iktisat tarihi alanında “hocaları hocası” olarak tanınmış ve Osmanlı iktisat tarihini anlamada ve anlamlandırmada önemli gayretler ortaya koymuştur. 1958 yılında Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi’nden mezun olan Genç, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Türk İktisat Tarihi Enstitüsü’nde akademik kariyerine başlamıştır. Sonraki dönemlerde Marmara Üniversitesi, İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul Bilgi Üniversitesi gibi üniversitelerde dersler vermiştir.

Çalışmanın diğer yazarı Erol Özvar da -tıpkı Mehmet Genç gibi- Osmanlı iktisat tarihi alanında önemli çalışmalar ortaya koymuş bir isimdir. Akademik kariyerinde Harvard Üniversitesi’nin farklı enstitülerinde misafir araştırmacı olarak görev alan Özvar, hâlihazırda Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı görevini ifa etmektedir.

@ Dr. Öğr. Üyesi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi. syesilyurt@ybu.edu.tr

id <https://orcid.org/0000-0002-2193-8052>

© İlmî Etüdler Derneği
DOI: 10.12658/D0320
insan & toplum, 2022; 12(2): 285-290.
insanvetoplum.org

Eserin başlığından anlaşılacağı üzere -ki bu durum çalışmanın Önsöz kısmında da belirtilmiş- bu eserin diğer ciltlerinin basımı, bir seri halinde Ötügen Neşriyat tarafından gerçekleştirilecektir. Çalışmanın birinci cildi ile bu cildi takip edecek olan diğer ciltler, Osmanlı iktisat tarihi alanında çalışmalar ortaya koyacak olan araştırmacılara önemli katkılar sunma potansiyeline sahip görünmektedir. Mehmet Genç'in de ifade ettiği gibi "Osmanlı tarihi, dünya tarihinin kara deliğidir" (s. 17). Bu değerlendirmeyi günümüzde iktisat tarihi alanında kaleme alınan uluslararası çalışmalardan da teyit etmek mümkündür. Örneğin; Robert C. Allen tarafından kaleme alınmış ve Oxford University Press tarafından neşredilmiş olan *Global Economic History: A Very Short Introduction (2011)* başlıklı çalışmada, Osmanlı iktisat tarihi hakkında yalnızca iki cümle yer almaktadır. Bu anlamda eser, "dünya tarihinin kara deliği" olan Osmanlı iktisat tarihini anlama ve anlamlandırmada önemli katkılar sunacaktır.

Eser, Osmanlı iktisat tarihini, küçük bir zaman aralığı veya konu sınırlaması gibi "dar kalıplardan" sıyrarak Osmanlı iktisat tarihinin geneline odaklanmış bir şekilde ele almaktadır. Bu manada eser, Osmanlı Devleti'nin hem dünya hem de İslam tarihi içindeki yerine vurgu yapmış ve bu durum çalışmanın mukayeseli bir şekilde ortaya konulmasına olanak tanımıştır. Osmanlı'nın uzun vadeli mali performansı, mali kapasitesi, ticareti, sermaye birikimi, sanayisi, Osmanlı bürokrasisi, Osmanlı'da para, sosyal güvenlik ve yardımlaşma, Sanayi Devrimi ve bu devrimin Osmanlı ekonomisi üzerindeki etkisi, Osmanlı'da vakıfların önemi ve Osmanlı tarihi üzerine hâlihazırdaki durum eserin irdelediği konular arasında yer almaktadır. Bu geniş zaman aralığı ve konu çeşitliliği, çalışmanın ufuk açıcı bir konumda olduğunu teyit etmektedir.

Yukarıda sıralanan konular eserin yazarları yanında iktisat tarihi alanının önemli isimlerinin de görüşleri ifade edilerek tartışılmıştır (Örneğin; Osmanlı'da para konusunda Prof. Dr. Şevket Pamuk veya Osmanlı'da sosyal yardımlaşma konusunda Prof. Dr. Ahmet Tabakoğlu gibi). Osmanlı iktisat tarihi alanında önemli bir konuma sahip olan gerek eserin yazarları gerekse de diğer isimler, çalışmaya ayrı bir zenginlik kazandırmıştır. Tüm bu değerlendirmeler *Osmanlı Ekonomisine Dair Konuşmalar I* başlıklı eserin önemini bir kez daha gözler önüne sermekte ve bu eserin bir rehber niteliğine haiz olduğunu ortaya koymaktadır.

Eser, "Önsöz" ve Mehmet Genç'in kısa bir biyografisi niteliğinde olan "Ne Yapmak İstedim?" kısımlarından hariç toplamda 17 bölümden müteşekkildir. Bu 17 bölümün tamamı diyalog halinde gerçekleştirilmiş konuşmalardan oluşmaktadır. Bu konuşmalar genel itibarıyla Mehmet Genç ile Erol Özvar arasında gerçekleşen konuşmalardır. Bu konuşmalara, uzmanlık alanlarına göre iktisat tarihi alanında söz sahibi olan bazı isimler de dâhil edilmiştir. Bu manada ilgili eser, bilinen diğer

kitaplardan farklı bir özelliği ihtiva etmektedir. Bu durum çalışmanın kaynakçasını da etkilemiş ve netice itibarıyla diyaloglardan oluşan bu kitabın kaynakça kısmı çalışmada yer almamıştır.

Çalışmanın ilk bölümünde, Osmanlı Devleti'nin dünya ve İslam tarihi içindeki yeri titiz bir şekilde ele alınmıştır. Eserde, Roma İmparatorluğu ve diğer İslam devletleri ile Osmanlı Devleti arasında bir mukayese ortaya konulmuş ve Osmanlı'nın gerek varlığını sürdürdüğü süre gerekse de bu sürenin tekabül ettiği tarihi dönemler açısından hayli dikkat çekici olduğuna vurgu yapılmıştır. Diğer yandan Osmanlı tarihine bakışta kullanılan klasik dönemlendirmenin (kuruluş, yükseliş, duraklama, gerileme ve dağılma) bir sorun teşkil ettiğine de değinilen bu bölümde, klasik dönemlendirmenin Osmanlı'yı anlamayı güçleştirdiği ileri sürülmüştür. Mehmet Genç'e göre bu dönemlendirmede, ilk dönem haricinde geriye kalan dört bölümde Osmanlı tarihine karşı menfi bir bakış ortaya konulmaktadır. Bu minvalde ilgili bölümde Osmanlı tarihinin sarih bir şekilde anlaşılmasının sağlanmasında yeni bir dönemlendirmeye duyulan ihtiyaca vurgu yapılmıştır. Nitekim bu bölümde kısa kısa değinilen tüm bu konular, Osmanlı iktisat tarihini yeniden düşünme gerekliliğini ortaya koymaktadır.

Takip eden bölümde, Osmanlı Devleti'nin uzun vadeli mali performansı irdelenmiş ve bu bölümde Osmanlı maliye sistemi bilhassa da Osmanlı vergilemesinin zihin dünyası hakkında önemli bilgiler paylaşılmıştır. Örneğin; Osmanlı hakkında yapılan "yakalayabilseydi uçan kuştan dahi vergi alacak" (s. 32) tespitinin yerinde olduğu ancak Osmanlı Devleti'nin hiçbir dönemde halkını ağır vergiler altında ezen bir devlet yapısını temsil etmediğine vurgu yapılmıştır. Osmanlı'nın çağdaşı olan devletlerle kıyaslandığında Osmanlı maliye sisteminde vergilerin, vergi mükelleflerinin ödeme güçlerine uygun olarak tahsil edildiği ve vergi mükelleflerinin ağır vergiler altında ezildiği iddiasının doğru ve geçerli bir iddia olmadığı dikkate şayan bir görüştür. Bu yönüyle çalışma, galatımeşhur bir konu olan Osmanlı'da ağır vergi yüküne ilişkin iddialar hakkında önemli bir bakış açısı sunmaktadır.

Çalışmanın üçüncü bölümünde, Osmanlı Devleti'nin mali kapasitesi ve bu kapasitenin savaşlar ile olan ilişkisine değinilmiştir. Dördüncü bölüm, Osmanlı Devleti'nin ticarete yönelik tutumunu ortaya koymaktadır. Dördüncü bölümle ilişkili olarak beşinci bölümde, Osmanlı'da sermaye birikimi konusu ele alınmıştır. Buraya kadar olan bölümlerde doğrudan Osmanlı iktisat tarihini alakadar eden konular ele alınmış, altıncı bölümde ise Osmanlı'da bürokrasi konusuna odaklanılmıştır. Bu bölümler ile bu bölümlerde ele alınmış konulara dair değerlendirmeler yapmak mümkünse de kitap kritiği sınırları dâhilinde kalmak gerektiğinden bu değerlendirmeler göz ardı edilmiştir.

İlk altı bölümde yer alan tartışmalar, Mehmet Genç ve Erol Özvar arasında gerçekleşmiştir. Ancak daha evvel de ifade edildiği üzere yedinci bölüm ile takip eden bazı bölümlerde tartışılan konularda uzmanlık alanlarına göre yeni isimler de tartışmalara dâhil olmuştur. Örneğin; yedinci bölümdeki tartışmalarda -ki burada ele alınan konu, Osmanlı Devleti'nde para- Prof. Dr. Şevket Pamuk da yer almış ve Osmanlı'da para konusunda değerlendirmelerde bulunmuştur. Sekizinci bölümde de Osmanlı'da para konusuna devam edilmiş özellikle devlet finansmanında paranın rolüne vurgu yapılmıştır.

Dokuzuncu bölümde, Prof. Dr. Ahmet Tabakoğlu'nun önemli katkılarıyla Osmanlı Devleti'nde sosyal güvenlik ve sosyal yardımlaşma konularına odaklanılmıştır. Çalışmanın onuncu bölümü yine Mehmet Genç ve Erol Özvar arasında bir diyalog olarak şekillenmiş ve bu bölümde, Osmanlıların Avrupalı devletlere verdiği kapitülasyonlar ele alınmıştır. Çalışmanın on birinci bölümüne gelindiğinde, Osmanlı denizciliği konusu incelenmiş ve bu incelemeye Osmanlı denizciliği alanında önemli bir akademik kariyere sahip olan Prof. Dr. İdris Bostan'ın fikirleri önemli katkılar sunmuştur.

On ikinci ve on üçüncü bölümler, Osmanlı iktisat tarihi penceresinden literatürde oldukça büyük bir boşluğa dikkat çeken Sanayi Devrimi'ne ve Osmanlı'nın Sanayi Devrimi'ne olan bakışına odaklanmıştır. Bu bölümde Sanayi Devrimi'nin tasvir edilmesinde kullanılan "kömürle pamuğun evlendirilmesi" (s. 163) benzetmesi, ilgili dönemde yaşanan köklü değişime ilişkin ilginç bir bakış açısı sunmaktadır. Diğer yandan on ikinci bölümde, Sanayi Devrimi'nin yol açtığı müspet katkılar hakkında değerlendirmelere yer verilirken bu devrimin doğa ve insan hayatı üzerinde meydana getirdiği menfi neticelere de kısaca değinilmiştir. Esasında Sanayi Devrimi'nin insanlığa yaptığı katkılar kadar insanlık ve doğa üzerinde uyandırdığı olumsuz etkilere de değinilmiş olması hayli dikkat çekicidir.

Eserin on üçüncü bölümünde, Osmanlılar ile Sanayi Devrimi arasındaki etkileşim tartışma konusu yapılmış, Avrupa'da yaşanan sermaye birikimi konusu ön plana çıkarılmıştır. Bu önemli vurguya karşın Avrupa'nın sermaye birikiminde önemli roller üstlenen sömürge, kolonileştirme ve kölelik düzeninden ilginç bir şekilde hiç söz edilmemiştir. Kanaatimce bu kıymetli eserin eleştiriye açık yegâne noktası burasıdır. Diğer yandan sermayenin Avrupa'da kullanışı ile Osmanlı'da kullanışı arasında temel farklılığa vurgu yapılmış ve Osmanlı idaresinin sahip olduğu sermaye birikimini toplumun ekseriyetinin refahının artırılmasında kullanıldığının altı çizilmiştir.

Eserin on dördüncü bölümünde, Tanzimat Dönemi ve sonrasında Osmanlı sanayileşmesi tartışmalarına yer verilmiştir. Çalışmanın on beşinci ve on altıncı bölümleri, Osmanlı iktisat tarihinde özel bir yere sahip olan vakıflar konusunu ihtiva etmektedir. Bu bölümde Mehmet Genç ve Erol Özvar'a Prof. Dr. Murat Çizakça'da

dâhil olmuş ve Osmanlı'da vakıf müessesesi ile İslam ve Osmanlı tatbikatında vakıflar konusu tartışılmıştır.

Son olarak çalışmanın nihai bölümünü teşkil eden on yedinci bölümünde, Osmanlı tarihi araştırmalarının hâlihazırdaki durumu masaya yatırılmıştır. Bu bölümde dar bir perspektiften sadece Osmanlı tarihi konusu değil genel tarih şuuruyla hareket edilerek beynelmilel bir düşünce yapısıyla tarih alanında eserlerin ortaya konulması üzerinde durulmuştur. Bu durumun hem geçmişi hem de mevcudu anlama noktasında Türkiye'ye önemli katkılar sunacağına altı önemle çizilmiştir. Bugün esasında Osmanlı iktisat tarihi literatürü açısından büyük bir sorun yaşanmaktadır. Bu sorunun en açık neticesi de Osmanlı iktisat tarihinin uluslararasılaşmamasıdır.

Osmanlı Ekonomisine Dair Konuşmalar I eseri, yakın dönemde ele alınmış kıymetli bir eserdir. Bu eserin Osmanlı iktisat ve maliye tarihi alanlarında çalışanlara ve ilgi duyanlara ufuk açıcı olacağı düşünülmektedir. Çalışmada ele alınan hususların geniş bir zaman aralığına ve konu çeşitliliğine sahip olması, çalışmayı ön plana çıkarmaktadır.

Eserde Mehmet Genç ile Erol Özvar'a alanlarında söz sahibi isimler de dâhil olmuştur. Bu isimlerin çizmiş oldukları çerçeveler, araştırmacılara ve okuyuculara önemli katkılar sunmaktadır. Bu minvalde çalışmada; Osmanlı'nın mali kapasitesi, ticareti, sermaye birikimi, sanayisi, Osmanlı'da para, sosyal güvenlik ve yardımlaşma, Sanayi Devrimi ve bu devrimin Osmanlı ekonomisi üzerindeki etkisi, Osmanlı'da vakıfların önemi gibi hususlar tartışma konusu olmuştur. Tüm konular kapsamında ileri sürülen tartışmaların, Osmanlı iktisat tarihi alanında ortaya konulacak yeni tartışmaları bir sonraki safhaya taşıma noktasında kıymetli bir görev üstleneceği düşünülmektedir.

Eserin eleştiriye açık noktası olarak, Osmanlı iktisat tarihi ile Avrupa iktisat tarihine yönelik yapılan kıyaslamalarda bilhassa günümüz Avrupa ülkelerinin iktisadi ve mali yönden şekillenmesinde önemli roller üstlenmiş olan sömürge, kolonileştirme ve kölelik düzeni gibi unsurların tartışılmamış olması önemli görülmektedir.

Mevcut eser, Mehmet Genç ile Erol Özvar arasında gerçekleşen diyaloglardan teşkil etmektedir. Bu yönüyle eser, literatürde yer alan diğer eserlerden kısmen farklılaşmaktadır. Bu farklılaşmayı çalışmanın kaynakçasından da görebilmek mümkündür. Örneğin; Mehmet Genç tarafından kaleme alınan *Osmanlı İmparatorluğunda Devlet ve Ekonomi* (2013) ile Erol Özvar tarafından yazılmış olan *Osmanlı Maliyesinde Malikâne Uygulaması* (2003) başlıklı çalışmalarda yoğun bir arşiv incelemesinin kaynakçaya yansımalarını görmek mümkündür. Dahası ilgili çalışmalar, tematik konular etrafında şekillenmektedir. Ancak incelemeye konu olan *Osmanlı Ekonomisine Dair Konuşmalar I* başlıklı eserin bu yönüyle yukarıda belirtilen

Çalışmalardan farklılaştığı ve Osmanlı iktisat tarihinin bir portresinin çizilmekte olduğunu göstermektedir. Ayrıca ilgili çalışmada, Osmanlı iktisat tarihine geniş bir yelpazeden bakılmaktadır.

Kaynakça

Allen, R. C. (2011). *Global economic history: a very short introduction*. Oxford University Press.

Genç, M. (2000). *Devlet ve ekonomi*. Ötüken Yayınları.

Özvar, E. (2003). *Osmanlı maliyesinde malikne uygulaması*. Kitabevi Yayınları.